

Pedagogies del compromís: mirades pluridisciplinàries

Isabel Carrillo i Flores

Presentació

Reflexionar sobre la complexitat i el dinamisme de la pedagogia com a necessitat per desvelar quins han estat els seus moviments, i de quina forma els canvis en les nostres societats s'han acompanyat de canvis en el pensar i projectar l'educació, és la finalitat del seguit d'articles que conformen aquest monogràfic.

Són mirades diverses, referents plurals que inspiren la pedagogia. Pensaments que mostren les relacions i nexes del saber pedagògic amb altres àmbits de coneixement que han impregnat els seus fonaments per anar definint projeccions educatives contextualitzades. En conjunt, són exemples de veritables pedagogies del compromís que es posicionen davant els discursos que justifiquen l'escèptica neutralitat.

Atenent a aquest plantejament, el monogràfic és una invitació a pensar en l'educació del segle vint-i-u a través de reflexions pluridisciplinàries que es gesten amb el desig de contribuir a una epistemologia pedagògica en moviment. Les autores i els autors dels articles dibuixen pedagogies no estàtiques, explícitament bel·ligerants, i responsablement atentes a les realitats humanes.

Al primer article, «El valor de l'educació en societats en canvi», Isabel Carrillo Flores situa una pedagogia oberta al món. La revisió d'alguns informes d'organismes internacionals permet observar quines són les realitats humanes que es viuen i quins haurien de ser els reptes de les polítiques educatives. L'autora defensa una pedagogia que no es limita a observar passivament les radiografies de les realitats que vivim, perquè el compromís de la pedagogia és la denúncia i alhora la proposta de creació d'espais de ciutadania i de vida justa. En aquesta perspectiva fa una revisió d'alguns dels estudis-informes promoguts per la Unesco que són rellevants per a la pedagogia: l'informe de Coombs, *The World Educational Crisis: A Systems Analysis*, de 1968, que aborda els problemes d'una educació que experimenta un desenvolupament després de la Segona Guerra Mundial, però no aconsegueix trencar amb les desigualtats; l'informe Faure, *Apprendre à être*, de 1972, que proposa una educació viscuda per tothom i orientada al desenvolupament de la societat i realització de les persones; l'informe Delors, *L'éducation, un trésor est caché dedans*, de 1996, que defensa l'educació com a mitjà al servei d'un desenvolupament humà més autèntic i harmoniós, i l'informe Morin, *Les sept savoirs nécessaires à l'éducation du futur*, de 1999, que projecta una educació que considera el desenvolupament conjunt de les autonomies individuals, les participacions comunitàries i el sentiment de pertinença a l'espècie humana. Les quatre aportacions permeten reflexionar sobre la dimensió axiològica i teleològica de l'educació del present.

Els següents articles despleguen, des de perspectives diverses, la dimensió ètica i política de l'educació formulades en els informes referenciats, i analitzen de forma crítica les projeccions pedagògiques en les societats del present: el dret a l'educació com

a dret humà universal que necessita i, alhora, fa possible la pau i la igualtat en la diferència; convida a viure en societats amb memòria i pensar l'educació en múltiples espais que alliberen i transformen, projectant futurs on els temps d'aprendre i d'ensenyar es viuen permanentment.

Pablo Gentili, en l'article «El dret a l'educació i les dinàmiques d'exclusió a Amèrica Llatina», centra les seves reflexions a l'entorn de la dimensió política de l'educació en el marc dels canvis i les recents democràcies en la regió. L'autor posa de manifest les exclusions com a herència històrica que, juntament amb els condicionants estructurals neoliberals, han dificultat la universalitat dels drets humans. Si bé reconeix els avenços en la vivència del dret a l'educació, també fa palesos els factors que bloquegen aquest dret. L'expansió de l'escolarització no ha anat suficientment acompanyada de la democratització educativa, de la consideració de l'educació com a dret humà fonamental. A través de les seves pàgines, reflexiona sobre els sentits del dret a l'educació i defensa una educació alliberadora de colonitzacions opressores. Una educació que permet trencar amb els monopolis del coneixement per construir societats on llibertat i igualtat no entren en contradicció, sinó que s'enforteixen i es consoliden entre si.

«Educació per fer les paus i la transformació pacífica dels conflictes: Una anàlisi filosòfica» és l'aportació de Sonia París Albert i Vicent Martínez Guzmán, que en aquest article pensen en un pilar ètic fonamental de la pedagogia: la pau. En una primera part, es reflexiona sobre una educació per fer les paus des d'una perspectiva que suposa un gir epistemològic per superar la dicotomia entre els sabers dominants i els sabers sotmesos i intencionalment silenciats, invisibilitzats i no reconeguts. Les teories crítiques, els estudis de postdesenvolupament, postcolonials i la perspectiva de gènere, acompanyen els plantejaments que es fan a l'entorn d'una educació que, en els seus principis de valor i en la seva pràctica, s'orienta a la transformació pacífica dels conflictes fent ús de la racionalitat comunicativa i les comunitats de comunicació en interacció amb l'ètica de la cura i la sensibilitat. Una educació en què la potenciació de les capacitats i el reconeixement es converteixen en eixos fonamentals.

El següent article, de Marina Subirats, organitza el seu discurs al voltant de la igualtat ja apuntada en les aportacions anteriors però que, en aquest cas, es centra en la realitat de les dones. Amb el títol «L'èxit educatiu de les dones: s'ha acabat la discriminació?» l'autora invita a reflexionar sobre els avenços en l'escolarització de les dones a nivell mundial. Es reconeix que els canvis en les polítiques també han comportat transformacions educatives i, en aquest sentit, es pot parlar del valor d'una educació que contribueix a superar els obstacles dels gèneres. Les dades mostren èxits, però també altres evidències sobre la pervivència de constants dinàmiques d'exclusió de les dones. Entre altres institucions i estructures, són els propis sistemes educatius que continuen actuant com a reproductors del sexisme. El resultat és la interiorització, per part de les dones, d'un lloc secundari a la societat i, per tant, un capteniment que explica que allò que aconseguen a l'àmbit acadèmic no es correspongui amb la seva posició real a l'àmbit públic. Lluny de considerar que la igualtat és una realitat, Marina Subirats alerta que vivim en un món més androcèntric. És per aquest motiu que és urgent canviar-lo des d'una pedagogia autocrítica i no discriminadora; una pedagogia que projecta una cultura educativa de la igualtat en i des de la diferència.

Com a tancament del monogràfic, l'article de Pep Aparicio Guadas proposa repensar la pedagogia com a projecció d'una educació viva que es va definint com a desig d'un aprendre constant que neix de la pràctica per tornar a ella. El seu escrit sobre «Educació permanent, compromís i experiències de la praxi», revisa el concepte i la pràctica de l'educació permanent per analitzar els dispositius de contenció i/o dominació que es fomenten des de les pròpies polítiques, i es concreten en els contextos institucionals. En el diàleg amb veus diverses, l'autor projecta el pensament pedagògic com a ideació d'educacions alliberadores i emancipadores que van prenent forma en singular i en comú, en un bategar dialògic de la formació i l'autoformació que fan possible la reapropiació de l'educació i de la vida.